

АНОТАЦІЯ

Бус К.І. Конвалідація недійсного правочину в цивільному праві України.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Західноукраїнський національний університет, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2024.

Дисертація є першим ґрунтовним дослідженням теоретичних та практичних аспектів конвалідації недійсного правочину у цивільному праві України. У дисертаційній роботі представлені авторські поняття, ідеї та висновки, що у сукупності пояснюють можливість застосування конвалідації до значної кількості правочинів.

В дисертаційній роботі досліджено поняття та правову природу конвалідації недійсного правочину як способу захисту цивільних прав та інтересів, підстави та умови її застосування. Виокремлено види конвалідації за суб'єктним критерієм (юрисдикційна та неюрисдикційна), за обсягом (повна та часткова) та за об'єктом (конвалідація нікчемних правочинів та конвалідація оспорюваних правочинів). З'ясовано місце конвалідації недійсного правочину серед способів захисту цивільних прав та інтересів. Проведено правовий аналіз конвалідації окремих дефектів недійсних правочинів (форми, суб'єктного складу, волі, змісту та порядку укладення). Досліджено можливість застосування принципу «естопель» як основоположної засади у процесі «зцілення» недійсних правочинів. Здійснено порівняльно–правовий аналіз конвалідації окремих недійсних правочинів в цивільному законодавстві України та Німеччини. Визначено роль та значення конвалідації недійсних правочинів в умовах гармонізації цивільного законодавства України до законодавства Європейського Союзу та у перехідний період.

Актуальність теми дослідження зумовлена відсутністю нормативного регулювання конвалідації недійсного правочину в цивільному праві України, необхідністю цілісного та комплексного з'ясування особливостей та умов

«зцілення» недійсних правочинів. Особливий інтерес до дослідження даної тематики підсилюється триваючими рекодифікаційними процесами цивільного законодавства України, що додатково викликає необхідність розробки теоретичних пропозицій та практичних підходів, покликаних вдосконалити законодавство України у даній сфері.

Розділ I «Загальна характеристика конвалідації недійсного правочину в цивільному праві України» складається з трьох підрозділів, в яких крізь призму категорій недійсності та дійсності правочину проаналізовані підходи у вивченні питання конвалідації недійсного правочину. Сформульовано авторську дефініцію конвалідації недійсного правочину, під якою запропоновано розуміти надання юридичної сили недійсному правочину з моменту його вчинення з врахуванням вимог, закріплених у ст. 13 та ст. 203 Цивільного кодексу України. У зв'язку із відсутністю законодавчої дефініції, в дисертації запропоновано закріпити поняття конвалідації недійсного правочину у ст. 215 Цивільного кодексу України, доповнивши дану статтю частиною четвертою вказаного вище змісту.

Обґрунтовано, що конвалідація є способом захисту цивільних прав та інтересів, та запропоновано розглядати її зміст за принципом кватерного підходу, що включає в себе наступні складові: суб'єкт конвалідації, об'єкт конвалідації, недійсність правочину (його нікчемність або оспорюваність) та юридичні дії учасників правовідносин, спрямовані на «зцілення» правочину. Доведено, що застосуванню конвалідації недійсного правочину передують наявність певних умов, за яких учасниками правовідносин або судом обиратиметься саме цей спосіб захисту прав та охоронюваних законом інтересів. Умовами конвалідації є: укладення правочину учасниками цивільних правовідносин; недійсність правочину (нікчемність, оспорюваність); волевиявлення учасника правочину «зцілити» дефекти правочину (визнати правочин дійсним) у межах здійснення цивільних прав.

Запропоновано класифікацію конвалідації недійсних правочинів за трьома критеріями. За суб'єктним критерієм конвалідація недійсних правочинів поділяється на неюрисдикційну конвалідацію, коли учасники

цивільних правовідносин вправі самотійно захищати свої права та охоронювані інтереси, а також юрисдикційну конвалідацію, коли такий захист потребує звернення до відповідного органу судової влади чи іншого уповноваженого органу. За обсягом конвалідацію недійсних правочинів можна поділити на повну, коли «зціленню» підлягає правочин в цілому, а також часткову, коли «зцілюється» частина правочину, що містить дефекти. За критерієм об'єкту конвалідація недійсних правочинів поділяється на конвалідацію нікчемних правочинів (абсолютну) та конвалідацію оспорюваних правочинів (відносну).

У результаті комплексного дослідження теоретичних концепцій, норм чинного законодавства України та судової практики вдосконалено цивільно-правові підходи у розумінні конвалідації недійсного правочину, а також з'ясовано місце конвалідації недійсного правочину серед інших способів захисту цивільних прав та інтересів. Дисертанткою обґрунтовано, що в умовах оновлення цивільного законодавства України конвалідація недійсного правочину, з огляду на специфіку її правової природи, заслуговує на самотійне місце серед способів захисту цивільних прав та інтересів як органами судової влади, іншими органами, так і серед способів самозахисту.

Розділ II «Правові підстави конвалідації окремих дефектів недійсних правочинів» містить чотири підрозділи, які обґрунтовують можливість «зцілення» окремих недійсних правочинів з огляду на наявність дефектів форми, волі, суб'єктного складу, змісту та порядку укладення. Досліджено підходи українських вчених, норми законодавства України, а також судової практики з метою з'ясування можливості «зцілення» недійсного правочину з огляду на наявність вказаних вище дефектів. Зроблено висновок, що конвалідуванню підлягають більшість правочинів, що містять у собі дефекти форми, волі, суб'єктного складу, змісту та порядку укладення з огляду на активну чи пасивну поведінку учасників цивільних правовідносин. У процесі вивчення правочинів з дефектом суб'єктного складу обґрунтовано доцільність виокремлення дефекту повноважень. Важливого значення у процесі

«зцілення» дефектів недійсного правочину надається таким правовим категоріям як «згода», «дозвіл» та «схвалення».

Розділ III «Перспективи розвитку конвалідації недійсного правочину в цивільному праві України» складається з трьох підрозділів, які присвячені застосуванню принципу «естопель» при «зціленні» недійсних правочинів, дослідженню правового досвіду Німеччини щодо конвалідації окремих недійсних правочинів, з'ясуванню ролі конвалідації недійсного правочину в умовах оновлення цивільного законодавства України, а також у воєнний та перехідний період.

Окрему увагу присвячено принципу «естопель» як основоположній засаді конвалідації недійсного правочину. В умовах оновлення цивільного законодавства України принцип «естопель» при конвалідації недійсного правочину варто розуміти як принцип, що забороняє учаснику цивільних правовідносин посилатися на підстави недійсності правочину, якщо при його вчиненні та прийнятті до виконання всі дії або бездіяльність (мовчання) свідчили на користь правомірності та дійсності правочину.

Порівняльно-правове дослідження конвалідації недійсного правочину у цивільному праві України та Німеччини дозволило виокремити спільні риси та обґрунтувати доцільність запозичення окремих положень німецького цивільного права в українське законодавство. Досвід Німеччини при рекодифікації цивільного законодавства України визнано розробниками Концепції оновлення Цивільного кодексу України як один із «бастіонів» приватного права. Схожість національних правових підходів у питанні конвалідації недійсних правочинів підтверджується наявністю у Німецькому цивільному уложенні відповідних норм, а також судовою практикою у сфері досліджуваного питання.

Для приведення у відповідність норм національного законодавства до європейських стандартів прерогативою компетентних органів України є прийняття нових законів та підзаконних нормативно-правових актів, а також внесення змін до вже існуючих. Це повинно стосуватися також і цивільного законодавства, яке регулюватиме питання конвалідації недійсних правочинів

як одного з важливих способів захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин, оскільки сьогодні і український законодавець, і суди з обережністю ставляться до застосування даного способу захисту.

У дисертації акцентується увага на питанні конвалідації недійсних правочинів в умовах воєнного стану та у перехідний період. Обґрунтовано, що українське законодавство потребує змін шляхом розроблення нормативно-правових актів, в яких будуть деталізовані різновиди правочинів, що підлягають конвалідації, а також законодавчо висвітлена процедура конвалідації, в основу якої будуть покладені умови дійсності правочинів, визначені ст. 203 Цивільного кодексу України, з врахуванням специфіки перехідного періоду.

Ключові слова: правочин, конвалідація недійсного правочину, недійсний правочин, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, спосіб захисту, захист цивільних прав та інтересів, межі здійснення цивільних прав, зобов'язання, договір, оновлення цивільного законодавства, рекодифікація, приватне право.

SUMMARY

Bous K.I. Convalidation of invalid transaction in the Civil law of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 Law – Western Ukrainian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2024.

The dissertation is the first thorough study of the theoretical and practical aspects of the convalidation of an invalid transaction in the civil law of Ukraine. The dissertation presents the author's concepts, ideas and conclusions, which collectively explain the possibility of applying convalidation to a significant number of transactions.

The concept and legal nature of the convalidation of an invalid transaction as a way of protecting civil rights and interests, the grounds and conditions of its application are studied. The types of convalidation are distinguished by subject criteria (jurisdictional and non-jurisdictional), by volume (full and partial) and by object (convalidation of void transactions and convalidation of disputed transactions). The place of convalidation of an invalid transaction among the methods of protection of civil rights and interests has been clarified. A legal analysis of the convalidation of individual defects of invalid transactions (form, subject structure, will, content and procedure of conclusion) was conducted. The possibility of applying the principle of "estoppel" as a fundamental principle in the process of "healing" of invalid transactions was investigated. A comparative legal analysis of the convalidation of certain invalid transactions in the civil legislation of Ukraine and Germany was carried out. The role and significance of the convalidation of invalid transactions in the conditions of the harmonization of the civil legislation of Ukraine with the legislation of the European Union and in the transition period is defined.

The relevance of the research topic is due to the lack of normative regulation of the convalidation of the invalid transaction in the civil law of Ukraine, the need for a holistic and comprehensive clarification of the features and conditions for the

"healing" of the invalid transaction. Special interest in the study of this topic is enhanced by ongoing recodification processes of the civil legislation of Ukraine, which additionally calls for the development of theoretical proposals and practical approaches designed to improve legislation in this area.

Section I "General characteristics of the convalidation of an invalid transaction in the civil law of Ukraine" consists of three subsections, in which the approaches to studying the issue of convalidation of an invalid transaction are analyzed through the prism of the categories of invalidity and validity of the transaction. The author's definition of "convalidation of an invalid transaction" has been formulated as the granting of legal force to an invalid transaction from the moment of its execution, taking into account the requirements stipulated in Article 13 and Article 203 of the Civil Code of Ukraine. In connection with the absence of a legislative definition, the dissertation proposes to establish the concept of convalidation of an invalid transaction in Art. 215 of the Civil Code of Ukraine, supplementing this article with the fourth part of the content indicated above.

It is substantiated that convalidation is a way of protecting civil rights and interests, and it is proposed to consider its content according to the principle of the quaternary approach, which includes the following components: subject of convalidation, object of convalidation, invalidity of the transaction (its nullity or contestability) and legal actions of the participants legal relations aimed at "healing" the transaction. The author believes that the application of the convalidation of an invalid transaction is preceded by the presence of certain conditions under which the participants of the legal relationship or the court will choose this particular method of protection of rights and interests protected by law. The conditions for convalidation are: conclusion of the transaction by participants in civil legal relations; invalidity of the transaction (nullity, contestability); the will of the participant in the transaction to "cure" the defects of the transaction (recognize the transaction as valid) within the scope of exercising civil rights.

A classification of the convalidation of invalid transactions according to three criteria is proposed. According to the subject criterion, convalidation of invalid transactions is divided into non-jurisdictional convalidation, when participants in

civil relations have the right to independently protect their rights and protected interests, as well as jurisdictional convalidation, when such protection requires an appeal to the relevant judicial authority or other authorized body. In terms of volume, the convalidation of invalid transactions can be divided into full, when the transaction as a whole is subject to "healing", and partial - the part of the transaction containing defects is "healed". According to the object criterion, convalidation of invalid transactions is divided into convalidation of void transactions (absolute) and convalidation of contested transactions (relative).

As a result of a comprehensive study of theoretical concepts, norms of current legislation and court practice, civil-legal approaches to understanding the convalidation of an invalid transaction have been improved, and the place of the convalidation of an invalid transaction among other ways of protecting civil rights and interests has been clarified. The dissertation substantiated that in the conditions of renewal of the civil legislation of Ukraine, the convalidation of an invalid transaction, given the specifics of its legal nature, deserves an independent place among the methods of protection of civil rights and interests both by the judicial authorities and other bodies, and among the methods of self-defense.

Chapter II "Legal grounds for convalidation of certain defects of invalid transactions" contains four subsections, which substantiate the possibility of "healing" of certain invalid transactions in view of the presence of defects in form, will, subject composition, content and procedure of conclusion. The approaches of Ukrainian scientists, the norms of the legislation of Ukraine, as well as court practice to solve the key task - the possibility of "healing" invalid transactions due to the presence of the above-mentioned defects were studied. It was concluded that the majority of transactions containing defects in form, will, subject composition, content and procedure of conclusion are subject to convalidation due to the active or passive behavior of the participants in civil legal relations. In the process of studying transactions with a defect in the composition of the subject, the expediency of distinguishing the defect of powers was substantiated. Important importance in the process of "healing" defects of an invalid transaction is given to such legal categories as "consent", "permission" and "approval".

Chapter III "Prospects of the development of the convalidation of an invalid transaction in the civil law of Ukraine" consists of three subsections, which are devoted to the application of the principle of "estoppel" in the "healing" of invalid transactions, the study of the legal experience of Germany regarding the convalidation of certain invalid transactions, the clarification of the role of the convalidation of invalid transactions in the conditions of European integration and the recodification of the civil legislation of Ukraine, as well as in the transition period .

Particular attention is paid to the principle of "estoppel" as the fundamental principle of convalidation of an invalid transaction. In the conditions of the renewal of the civil legislation of Ukraine, the principle of "estoppel" in the convalidation of an invalid transaction should be understood as a principle that prohibits a participant in a civil legal relationship from referring to the grounds of invalidity of the transaction, if during its execution and acceptance for execution all actions or inaction (silence) testified in favor of legality and the validity of the transaction.

A comparative legal study of the convalidation of an invalid transaction in the civil law of Ukraine and Germany made it possible to identify common features and substantiate the feasibility of borrowing certain provisions of German civil law into Ukrainian legislation. Germany's experience in the recodification of the civil legislation of Ukraine was recognized by the developers of the Concept of updating the Civil Code of Ukraine as one of the "bastions" of private law. The similarity of national legal approaches in the issue of convalidation of invalid transactions is confirmed by the presence of relevant norms in the German civil code, as well as by judicial practice in the field of the researched issue.

In order to bring national legislation into line with European standards, it is the prerogative of the competent authorities of Ukraine to adopt new laws and subordinate legal acts, as well as to amend existing ones. This should also apply to civil legislation, in particular the norms that will regulate the issue of convalidation of invalid transactions as one of the important ways of protecting the rights and interests of participants in civil legal relations, since today both the Ukrainian legislator and the courts are cautious about the use of this method of protection.

The dissertation focuses on the issue of convalidation of invalid transactions in the conditions of martial law and in the transition period. It is substantiated that the Ukrainian legislation needs to be changed through the development of regulatory and legal acts, which will detail the types of transactions subject to convalidation, as well as the legally defined validation procedure, which will be based on the conditions of validity of transactions, defined in Art. 203 of the Civil Code of Ukraine, taking into account the specifics of the transition period.

Key words: transaction, convalidation of an invalid transaction, invalid transaction, null transaction, contested transaction, method of protection, protection of civil rights and interests, limits of exercising civil rights, obligations, contract, update of civil legislation, recodification, private law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бус К. І. Поняття конвалідації недійсних правочинів в цивільному праві України. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3 (35). С.84–90.
2. Бус К. І. Конвалідація правочину, вчиненого малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності. Актуальні проблеми правознавства. 2024. № 1. С. 147–152.
3. Бус К. І. Конвалідація правочину, вчиненого під впливом помилки. Аналітично–порівняльне правознавство. 2024. № 3. С. 119–124.
4. Бус К. І. Конвалідація правочину, вчиненого суб'єктом господарювання без відповідного дозволу (ліцензії). Право.ua. 2024. № 2. С. 225–230.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Бус К. І. Загальна характеристика конвалідації недійсних правочинів в цивільному праві України. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали V Міжнародної науково–практичної конференції (м.Тернопіль, ЗУНУ, 16–17 квітня 2021 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 106–108.
2. Бус К. І. Конвалідація недійсних правочинів як інструмент захисту прав та інтересів у цивільному праві України. Правові та безпекові аспекти життя в Україні: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково–практичної конференції «Актуальна юриспруденція» та Круглого столу «Уроки російсько–українських війн» (м. Київ, 14 жовтня 2022 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 67–69.
3. Бус К. І. Місце конвалідації недійсних правочинів у «перехідній юстиції». Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та

міжнародний досвід: матеріали VII Міжнародної науково–практичної конференції (м. Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 34–37.

4. Бус К. І. Конвалідація дефекту змісту удаваного правочину. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VIII Міжнародної науково–практичної конференції (м. Тернопіль, ЗУНУ, 19–20 квітня 2024 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 15–17.